

**37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Állam- és Jogtudományi Szekció**

Budapest, 2025. március 24–26.

Rendező intézmény:
Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar

Állam- és Jog-
tudományi Szekció

**A nemesi cím jogos használatának nyomában
Nemességigazolások, különös tekintettel a XVIII. századi
eljárásokra**

Kézirat lezárásának dátuma:

2024/04/02

A nemesi cím jogos használatának nyomában című OTDK dolgozatom önálló kutatásaim alapján, önállóan írtam, megírásakor nem használtam mesterséges intelligenciát.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETŐ GONDOLATOK	5
1 A NEMESSÉG EREDETE ÉS TÖRTÉNETE	7
1.1 A nemesség kialakulása.....	7
1.2 A nemességszerzési módok	9
1.2.1 <i>Eredeti és származékos nemességszerzési módok</i>	9
1.2.2 <i>Magánnemesítés</i>	11
1.3 Nemesi rangok.....	12
1.4 A nemesi kiváltságok megszüntetése.....	13
2 A NEMESSÉGIGAZOLÁS	15
2.1 Nemességigazolás a XVIII. század előtt.....	16
2.2 Nemességigazolási eljárások a XVIII. században	17
2.2.1 <i>Általános nemesi vizsgálatok (generalis nobilium investigatio)</i>	17
2.2.2 <i>Nemességigazoló per (processus legitimatorius v. productionalis)</i>	20
2.2.2.1 <i>A perindítás módjai</i>	21
2.2.2.2 <i>A per menete</i>	21
2.2.3 <i>Demők család nemességigazolása</i>	22
3 A NEMESSÉG ELISMERTETÉS, MEGERŐSÍTÉS, MEGÚJÍTÁS ..	23
3.1 A nemesség elismertetés	23
3.2 A nemesség megerősítés	23
3.3 A nemesség megújítás.....	24
4 ARMÁLIS HAMISÍTÁSOK.....	26
4.1 Az armális.....	26
4.2 Mindent a hamisításról	28
5 FENNMARADT ESETEK.....	31
5.1 Gellyey Antal armálisa	31

5.2	Balogh Illés címereslevele	31
5.3	Márton Pál nemeslevele és Kiss Miklós esete – névazonosság.....	32
5.4	Érky család nemeslevele.....	33
6	ÖSSZEGZÉS	34
	IRODALOMJEGYZÉK.....	36

BEVEZETŐ GONDOLATOK

„Egy nemzet sem pattog úgy s nem kevélykedik nemesség titulussal, mint a magyar”¹

(Zrínyi Miklós)

Magyarország több mint ezeréves történelmének jelentős részében az ország katonai erejének, politikai, gazdasági és tudományos életének gerincét a magyar nemesség képezte. Ennek a kiváltságos rétegnek az ország alapításával, történetének alakításával, fejlődésével és fennállásával kapcsolatos szerepe vitathatatlan. Sajátos arculatának kialakulásában szerepet játszott, hogy a nyugat-európai típusú hűbériség Magyarországon nem fejlődött ki teljesen, illetve, a magyar koronaeszmé egyedi, eltér az európai koronaeszmétől, abban a vonatkozásban, hogy egy konkrét koronához, Szent István király koronájához kapcsolódik. A XIX. századtól Szent Korona-tannak nevezett eszmerendszer összekapcsolja a hatalommegosztás közjogi rendszerét a hatalom szakrális eredetével, a Szent Koronával, amelytől származó főhatalmat a nemzet gyakorolja, tehát a király adományozza a nemességet, egyúttal a nemesi nemzettől ered a király hatalma.² Európában ez fordítva működött, a főhatalom a királyé volt, ő adott jogokat a nemzetnek és ezeket egyoldalúan vissza is tudta venni. A Szent Korona-tan alapján Magyarországon elsődlegesen mellérendelt viszony volt a király és a nemzet között, az uralkodó nem alá-fölé rendeltségben gyakorolta hatalmát. „Ez a nemesség sosem volt a spanyol etikett embere és nem szokta meg, hogy térdre borulva közeledjék uralkodójához. Még a királyi koronára sem úgy tekintett, mintha azzal kizárólag az uralkodó rendelkezne.”³

A nemesi címekhez korábban megannyi privilégium kapcsolódott, a nemesek mindig „makacsul” ragaszkodtak Werbőczy Hármaskönyvében rögzített nemesi szabadságokhoz, leginkább a harmadikhoz: az adómentességhez. Ezzel összefüggésben dolgozatomban azokra a kérdésekre keresem a választ, hogy milyen eljárások keretében történt ezen kiváltságok megtartásának biztosítása, illetve milyen módon próbáltak – törvénytelen eszközökkel – mások is részesülni ezekből a nemesi privilégiumokból.

¹ ZRÍNYI Miklós: *Ne bántsát a magyart – Az török áfium ellen való orvosság, avagy Az töröknek magyarokkal való békessége ellen való antidotum*. Marosvásárhely, 1799.

² HORVÁTH Attila: *Az alkotmányosság védőbástyája. A nemesi vármegye*. Rubicon, 2018, 29. évf. 3-4. szám 10. o.

³ DÜMMERT Dezső: *Mária Terézia és a magyar nemesség*. Szerkesztette: Szauder József, Tarnai Andor, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1974, 397. o.

A témával kapcsolatos tudományos-, irodalmi-, történeti- és történettudományi, valamint levéltári forrásokat használva dolgozatomban először a magyar nemesség kialakulását tekintem át, majd ezen a vonalon továbbhaladva ismertetem az eredeti és származékos nemességszerzési módokat. Ezután végigkövetem a nemesség több mint ezeréves történetét, kitérve arra, hogy a magyar nemzet alapját képező nemesi családok hogyan veszítették el, először a nemesi privilégiumaikat 1848-ban, majd 1947-ben a címek és rangok viselésének lehetőségét is. Ezt követően bemutatom a XVIII. századot megelőző időszak nemességigazolásait, majd III. Károly „generalis nobilium investigatio”-ját és a Mária Terézia által elrendelt nemesség-igazolási pereket, részletezem az armális hamisítási eljárásokat, végül forrásokban fennmaradt eseteken keresztül szemléltetem, hogy milyen formában történtek visszaélések a nemesi címekkel. Befejezésképpen rövid összeggzéssel zárom dolgozatomban, amelyben kitérek a megfogalmazott kérdésekkel kapcsolatos megállapításokra.

1 A NEMESSÉG EREDETE ÉS TÖRTÉNETE

1.1 A nemesség kialakulása

A *nemes* szó jót, erényest, nemzethez, nemzetséghez tartozót jelent.⁴ A *nemz* igéből származó *nem* a magyar *nemes* szó lexikai töve. Árpád kori jelentése nemzetség volt, vérségi kapcsolatot jelölt. A nemzetségek birtokjogukat őseik első sátorverésére, a honfoglaláskor történt területszerzésre alapították. A nemesség kialakulásához a birtok mellett a centrális hatalom – amelynek birtokosa kezdetben a fejedelem, majd 1000-tól a király – is elengedhetetlen volt.⁵

A királyság létrejötte után az ország területe feletti tulajdonjog, a felségjogokkal és az állami főhatalommal együtt átszállt az uralkodóra, a nemzetségek által el nem foglalt területek a királyi jog (*ius regium*) alá tartoztak, a király rendelkezett velük. Szent István a királyi jog alapján a nemzetségi birtokokkal minden szempontból azonos birtokokat adományozott. Az adománybirtok az országos érdek szolgálatának örökletes és visszavonhatatlan jutalma volt.⁶

Ebben az időben jött létre Kávássy Sándor által *felső százaknak* nevezett szűk réteg, ami a Szent István királyhoz és korábban Géza fejedelemhez hű törzsi-nemzetségi vezetőkből és külföldi előkelőkből, lovagokból, valamint leszármazottaikból állt. A következő század végére a nobilesek egységes társadalmi réteget képeztek, a *Gesta Hungarorum*ban Anonymus a nemességről, mint egynemű csoportról írt.⁷

A XIII. században jelentek meg a régi nemességhez nem tartozó birtokosok, akiknek II. András 1222-ben az Aranybullában adta meg a nemeseket korábban már megillető kiváltságokat. Az Aranybulla nemesi előjogok alapjául szolgáló rendelkezései a nemesi adómentesség, a katona kiállítási kötelezettség, illetve a személyi szabadság korlátozásával szembeni garanciák.⁸ Az oklevél legfontosabb cikke, az *ellenállási záradék*, amely a királyi

⁴ ÖLYVEDI VAD Imre: *Nemességi könyv*. Szeged, Koroknay Nyomda, 1930, 15. o.

⁵ TRINGLI István: *A nemesi kiváltságok és az aranybulla*. In: Andreae II. regis hungariae decretum anni Hungariae 1222 bulla aurea roboratum Szerkesztette: Mayer Gyula, Szovák Kornél, Rácz György, Budapest, Pytheas Kiadó és Könyvmanufaktúra, 2022, 208-212. o.

⁶ HOMOKI-NAGY Mária: *Magánjogi intézmények az Aranybullában*. In: Jogi Kultúránk Öröksége, Ferenc Mádl Budapest, Institute of Comparative Law Kiadó, 2022, 87-88. o.

⁷ KÁVÁSSY Sándor: *A magyar nemesség kialakulása*. Századok 1980, 8. évf. 2. szám, 50-57. o.

⁸ *Az Aranybulla története*. Elérhető: <https://aranybulla800.parlament.hu/> (Letöltés dátuma: 2024. 03. 09.) Az Aranybulláról bővebben lásd: ZSOLDOS Attila: *II. András Aranybullája*. Történelmi szemle 2011. 53.évf., 1. szám

hatalmat alkotmányos eszközökkel korlátozta és az uralkodót a rendelkezések betartására kötelezte.⁹

IV. Béla király az 1267. évi törvényében a nemesekkel egyenrangúnak ismerte el a királyi *szervienseket*, ezzel megerősítve jogaikat.¹⁰ A század végén a nemesség az ősi- és a beköltözött nemesekből, a megelőző két évszázadban felemelkedett családok leszármazottaiból és az egykori királyi szerviensekből állt.¹¹

Az utolsó Árpádházi uralkodók idejében újból jelentős volt a birtokadományozás a trónharcok következtében. Az így túlzott hatalmat szerző tartományurak az ország egységét fenyegették, ezért Károly Róbert, trónra lépését követően felszámolta hatalmukat. A XIV. századra a nemesség differenciálódott, kialakult a köznemesi és az erős hatalommal bíró bárói réteg. Nagy Lajos az 1351. december 11-én kihirdetett *ősiség törvénnyel* védte a magyarországi köznemességet. Szigorú szabályokat állított fel az ősi földbirtokkal kapcsolatban, megtiltva az élők között és halál esetére szóló szabad rendelkezést róla.¹² A 11. §-ban foglaltak szerint „[...] *ne legyen joguk ezt megtenni, hanem birtokaik jog és törvény szerént, tisztán és feltétlenül, minden ellenmondás nélkül, legközelebbi atyafiaikra és nemzetségeikre háromoljanak.*”¹³ A bárói ligák hatalmát már Luxemburgi Zsigmond csökkentette, majd Hunyadi Mátyás végleg megtörte azt.

A köznemesség jogait tovább erősítette az 1514-es Tripartitum, rögzítve az *egyazon nemesség* elvét, valamint az első rész 9. címe tartalmazza a nemesség négy fő kiváltságát. Ezek a személyes szabadság, a királyi bíróság alá tartozás, a nemesség adómentessége és az ellenállási jog. A dolgozat szempontjából releváns adómentesség, azt jelenti, hogy törvényes

⁹ LÁSZLÓ Balázs: *A királyi jog mechanizmusai az Árpád-korban*. (PhD dolgozat) Pécsi Tudomány Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola Pécs, 2023, 63. o. Elérhető: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/34633/laszlo-balazs-phd-2023.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Letöltés dátuma: 2024. 03. 09.)

¹⁰ ZSOLDOS Attila: *Az Aranybulla útja a történeti mitológiában*. In: Pontes, 2022, 13-32. o.

¹¹ TRINGLI István: i. m. 213. o. Szerviensekről bővebben lásd: VARGA János: *A királyi szerviens*. Levéltári közlemények, 2006, 77. évf. 3. szám 1-103.o.; ZSOLDOS Attila: *Az 1267. évi dekrétum és politikatörténeti háttér (IV. Béla és Ifjabb István király viszályának utolsó fejezete)*. Századok, 2007, 141. évf. 4. szám 803-842. o.

¹² Nagy Lajos király kihirdeti az ősiség törvényét – 1351. december 11. Elérhető: https://konyvtar.parlament.hu/archiv/-/asset_publisher/OTYxpZQhAHFt/content/nagy-lajos-kir%C3%A1ly-kihirdeti-az-%C5%91sis%C3%A9g-t%C3%B6rv%C3%A9ny%C3%A9t-1351.-december-11. (Letöltés dátuma: 2024. 03. 17.)

¹³ 1351. évi törvény cikk 11. §.

jogaikkal és birtokukról származó minden jövedelemmel szabadon rendelkezhetnek, csak katonai szolgálattal tartoznak az ország védelme érdekében.¹⁴

A XVI. században a rendek továbbra is próbálták megőrizni adómentességüket, de a század végén az elhúzódó harcok miatti pénzügyi válságra tekintettel bevezették az egytelkesek, a kurialisták és az armalisták adófizetését. A magyar nemesség számára az udvar országhatáron kívülre kerülése is pozícióvesztést okozott, ez elsősorban a főméltóságokat érintette.¹⁵

A XVIII. században a Habsburg uralkodók – III. Károly és őt követően Mária Terézia – elkezdték a korábban kiadott nemeslevelekből eredő privilégiumok revízióját. A nemességvizsgálatok általánossá váltak és egyetemlegesen érintették a nemesi családokat. A XIX. század elején kialakuló reformmozgalom elkezdte megkérdőjelezni a nemesi kiváltságokat. A magyar nemesség 1848-ban először a nemesi privilégiumait veszítette el, majd 1947-ben a címek és rangok viselésének lehetőségét is. Ezzel fejeződött be a magyar nemesség évezredes története.

1.2 A nemességszerzési módok

1.2.1 Eredeti és származékos nemességszerzési módok

Nemességet kétféleképpen, eredeti és származékos módon lehetett szerezni. Az eredeti szerzősmód azt jelentette, hogy a nemesi rend kialakulását követően csak a király adományozhatott nemesi címet. Eredeti szerzősmóddal történő nemességszerzés történhetett *királyi adománnyal*, miszerint nemessé vált, akinek a király birtokot adományozott a tett szolgálataiért. Másodsorban a király nemesi jószág nélküli nemességadományozásával, királyi címeres nemesítőlevéllel, azaz *armálissal*.¹⁶ Ez a nemesítés Zsigmond uralkodásától vált általánossá, célja pedig, a királyi zászlók alatt katonáskodók számának növelése volt. Werbőczy Tripartitumának 1. rész 6. címe szerint „[...] valaki valóságos nemessé lehet vagy azzá tehető

¹⁴ WERBŐCZY István: *Tripartitum*, Elérhető: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=51400001.TVJ&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3Dtripartitum> (Letöltés dátuma: 2024. 03. 16.)

¹⁵ PÁLFFY Géza: Szent István Birodalma a Habsburgok Közép-Európai államában - *A magyar Királyság a 16. századi Habsburg Monarchiában*. (PhD. dolgozat) Elérhető: https://real-d.mtak.hu/319/1/Palffy_G.pdf (Letöltés dátuma: 2024. 03. 29.) 117. o., 265. o., 269. o.; Bővebben lásd: SZAKÁLY Ferenc: *A magyar nemesség a török hódoltságban*. Századok, 1992, 126. évf. 5-6. szám 562-633. o.

¹⁶ MARCZIÁNYI György Lovag: *Nemesség – Kézi könyv nemesi ügyekben*. Budapest, Franklin Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, 1886, 35-36. o.

más módon is, fekvő jószágok és birtokjogok adományozása nélkül; midőn tudniillik fejedelmünk bármely közrendű embert a parasztoknak és nem nemeseknek szolgaságából kiszakítván és kivevén, az ország valóságos nemesinek gyülekezetébe, társaságába és rendébe soroz és iktat”.¹⁷ A birtokadománnyal való nemesítés minimálisra csökkentésével a török hódoltság alatt vált tömegessé az armálisokkal való nemesítés. A társadalom szinte minden rétegéből kerültek ki adományosok, de legnagyobb számban a jobbágyok köréből. Az armálisnemesek tulajdonképpen csak kiváltságlevelük révén különböztek a jobbágyoktól.¹⁸ Szabó István úgy fogalmazott, hogy „Az armalista ennek megfelelően meghatározott társadalmi réteg neve lett; olyan nemesek rétegéé, akiknek nemessége nemeslevélen alapult és nemesi birtokuk nem volt. Ebbe a rétegbe tehát egyáltalában nem tartozott az olyan nemes, akinek nemessége nemeslevélből eredt ugyan, de egyébként birtokos, possessionatus volt.”¹⁹ Harmadsorban törvényesítéssel, amikor a nemes férfi törvényes házasságon kívül született gyermekét a király privilégiummal nemessé tette. Negyedik esete az I. Károly által bevezetett fiúsítás, praefectio jogintézménye „Az a' tselekedet, melly szerint a magvaszakadáshoz közelgő férfit a' maga familiájából való fejr személyt, azon nemesi fekvő jószágokban, a' mellyek tsak férjfiú ágat illetnek, Királyi privilégiumos megegyezéssel, maga férjfiúi örökösévé teszi.”²⁰ Ötödik az örökbefogadás, amikor az uralkodó engedélyezte a férfiágon magvaszakadt nemesnek, hogy egy nem nemest örökbe fogadjon, aki ezzel nemességet és öröklési jogot szerzett. Végül ünnepélyes honfiúsítással, az 1550. évi LXXVII. tc. alapján a király a rendek hozzájárulásával törvénybe foglalással külföldieket nemesíthetett.²¹

Származékos szerzés mód a *születés*, a nemes férfi törvényes házasságából született gyermeke nemes lett, a nemesi rang *ipso iure* átszállt minden törvényes utódjára. Fél nemesi rangot kapott a törvényes házasságból, nem nemes apának nemes anyától született gyermeke. Az *agilis*, úri joghatóság alá nem tartozó, szabad személy lett, de csak az anyától örökölt vagyont illetően volt teljes a jogképessége. A fiúsított nő nem nemessel kötött házasságából született gyermeke is nemes lett. A nők *házassággal* is szerezhettek nemességet, a polgári származású nő, férje nemességében részesült és ez a személyes nemessége megmaradt

¹⁷ WERBŐCZY István: i. m.

¹⁸ BALLABÁS Dániel: *A magyar nemesség társadalmi tagolódása (16-20. század)*. In: Genealógia 2., Társadom és genealógia. Budapest, Főváros Levéltára, 2013, 11. o.

¹⁹ SZABÓ István: *A jobbágy megnevesítése*. Turul: A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye Alfréd 1941-1/2.

²⁰ CZÖVEK István: *Magyar hazai polgári magános törvényről írt tanítások – Első könyv: A' Személyekről*. Pest, Kiadja: Petrózai Trattner János Tamás, 1822.

²¹ GERŐ József: *A magyar királyi belügyminiszter által igazolt nemesek 1876-1937*. Budapest, Kovács-Szegedy Nyomda, 1938, 10. o.

özvegyé válása esetén is. Ha a későbbiekben polgári származású emberrel kötött másik házasságot elveszítette személyes nemességét, ami újabb özvegység esetén sem éledt fel. A magyar jogban nem veszítette el nemesi rangját az a nemes nő, aki nem nemessel kötött házasságot.²²

1.2.2 Magánnemesítés

A teljes jogot biztosító királyi nemesítés mellett létezett a magánnemesítés intézménye is. Már a XIII. században királyi közreműködés nélkül, önállóan bővíthetett a nemesek köre.²³ IV. Béla 1243. június 7-én kiadott – a szepesi tízlándzsások részére – privilegium levelének hatodik pontjában foglaltak szerint az örökös nélkül elhalálozó birtokát örökölheti, lánya vagy özvegye új férje, azzal a feltétellel, hogy az örökhagyó katonai kötelezettségeit a továbbiakban az örökös ellátja.²⁴

A magánnemesítés intézményét egy 1335. évi oklevél is bizonyítja, amely tartalmazza Lypua-i Crispus Pál tiltakozását az ellen, hogy perbeli ellenfelét valamelyik szomszédja – a székelyek ispánja vagy a csanádi püspök – csaló szándékkal megnemesítse, mielőtt a nemességének bizonyítását elvégezné.²⁵

A nemesség kritériumai a nemesi származás és a nemesi birtoklás, ezért a tökéletes magánnemesítés mindkettőt biztosítja, ilyen egyrészt a leánynegyed természetbeni kiadása. I. Ulászló leánynegyedről szóló dekrétuma szerint a lány számára korábban elkülönített leánynegyedet házasságkötése után pénzben fizették ki, kivéve, „*Ha pedig ama leányok közül olyan emberhez ment férjhez, a kinek birtoka nincsen, akkor annak ugyancsak ez ország szokása szerint az ilyen leánynegyed fejében járó birtokba örökös joggal kell belépnie és benne maradnia.*”²⁶ Másrészt a feleség után való nemesség (*post uxorem nobilis*), ami egy 1408-as Zala megyei feljegyzésben már szerepelt státuszként.²⁷ A nemes nővel házasságot kötő nem nemesi származású férfiak a XVIII. századtól vármegyei közgyűlési iratokban is szerepeltek,

²² KEMPELEN Béla: *A nemesség. Útmutató az összes nemességi ügyekben: Genealogiai és heraldikai kézikönyv* Budapest, Benkő Gyula könyvkereskedése, 1907, 37. o.

²³ RIHMÉR Aurél: *A magyar nemesi rend történetének rövid és nem teljességre törekvő áttekintése*. Acta Historica Hungarica Turiciensia 39. évf. 1. szám. 228. o.

²⁴ GALAMBOSI Péter: *A szepesi tízlándzsás nemesség története a 13-14. században*. Történelem szemle, 2022, 156. évf. 2. szám, 286-287. o.

²⁵ *A rendi állam kialakulása*. In. Erdélyi magyar adatbank. 470. o. Elérhető: https://adatbank.ro/html/alcim_pdf9257.pdf (Letöltés dátuma: 2024. 03. 26.)

²⁶ II. Ulászló Első Decretuma 63. cikkely 7. §

²⁷ Vonatkozó irodalom bővebben például: FÜGEDI Erik: *Az Elefánthyak. A középkori nemes és klánja*. Budapest, Osiris kiadó, 1999.

például nemesi felkelésben való részvételük okán.²⁸ Csak a nemessé válás előfeltételét teremti meg, amelyik csak a szabad birtokot juttatja (pl.: nemesjogú birtoknak pénzért való átengedése).²⁹

1.3 Nemesi rangok

A nemesség tagjai az Aranybulla 1351-es megerősítése és Werbőczy nemesi szokásjogot összefoglaló Hármaskönyve alapján egy jogilag egységes társadalmi csoportot alkottak. Társadalmi- és életviszonyaikra nézve rendkívül különbözőek voltak, tehát nemesnek lenni nem osztályhelyzetet, hanem rendi státuszt jelentett.

A magyar nemesek lehettek köznemesek, – armalisták vagy jószágos nemesek – illetve főnemesek. A különbözőségek ellenére a két csoport „*Törvény és törvényszékek előtt egyenlők.*”³⁰, peres eljárásaik ugyanazon előírások alapján folytak, valamint azonos fórumokhoz nyújthattak be fellebbviteli kérelmet is.³¹ A főnemesség bárókból, grófokból és hercegekből állt, ám ők nem képeztek külön nemesi rendet, csak a rangjuk volt a nemesség magasabb fokozata. A főnemesség inkább gyűjtőfogalom, közjogi vonatkozása csak annyiban volt, hogy azoknak a családoknak a megjelölésére szolgált, amelyek születésüknél fogva tagjai voltak a főrendiháznak, személyesen vettek részt az országos szintű politikai életben és szorosabb kapcsolatban álltak az uralkodóval. A hercegi címet, amely Magyarországon nem a királyi család tagjainak címeként volt használatos a XV. század végén Újlaki Lőrincz szerémi herceg viselte először. Hazánk három valóban magyar hercegi családja az Esterházy-, a Batthyány- és a Pálffy család, a többi hercegi család esetében német birodalmi vagy osztrák hercegi rangjukat terjesztették ki királyi rendeletekkel Magyarországra is.³²

²⁸ LICHTNECKERT András: *A nemesek – Egy tévhit nyomában – Balatonfüred és vidékének társadalma*. Füredi História, 2008, 8. évf. 2. szám

²⁹ *A rendi állam kialakulása*. i. m. 470. o.

³⁰ FÉNYES Elek: *Magyarország statistikája II*. Budapest, Trattner-Károlyi nyomtatása, 1843, 77. o.

³¹ DOBSZAY Tamás: *Szabad nemzet szabad hazában*. In. *Tanulmányok a polgári átalakulás és a nemzeti modernizáció kérdéseiről Erdődy Gábor 70. születésnapjára*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2021, 228. o.

³² KEMPELEN Béla: i. m. 38. o.

1.4 A nemesi kiváltságok megszüntetése

Az 1848-as törvények a szerzett jogokat tiszteletben tartva nem a nemességet szüntették meg, inkább annak jogait terjesztették ki a nem nemesekre is. Az áprilisi törvények megteremtették a polgári jogegyenlőséget, *„amely azelőtt csak szűkebb körben állott fenn, s amelyet akkor a nemeskeblű nagylelkűség és keresztyén emberszeretet szellemében általánosítottak”*.³³ A jogegyenlőség deklarálását mellőzve megszüntették a rendi kiváltságokat biztosító jogszabályokat, garantálva a jogok állami oltalmának és a jogszerzés feltételeinek egyenlőségét. Ezt követően minden állampolgár egyenlő jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezett Magyarországon.³⁴

A nemesség, mint kiváltságos rend megszűnt ugyan, de nem vesztette el minden közjogi jelentőségét. A nemesek továbbra is viselhették nemesi előnevüket, címüket és használhatták címerüket; sőt ezek használata 1879-től büntetőjogi védelemben is részesült. Az 1879. évi XL. tc. 45. §-a szerint *„a ki őt jogosan meg nem illető olyan címet vagy rangfokozatot használ, a mely által a közönség tévútra vezettetik, valamint az is, a ki őt jogosan meg nem illető belföldi rend- vagy díszjeleket, vagy engedély nélkül külföldi rend- vagy díszjeleket nyilvánosan visel: száz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.”*³⁵ Továbbra is csak nemesek tölthettek be egyes méltóságokat (például: császári és királyi kamarási-, asztalnoki méltóság), tisztségeket és bizonyos érdemrendek is csak nemeseknek voltak adományozhatók.³⁶ Választójoggal rendelkeztek, az 1848. évi V. és az erdélyi II. tc. alapján még akkor is, ha a jogszabályban előírt cenzusnak nem feleltek meg. Az 1874. évi XXXIII. tc. alapján fennmaradt ez a jogosultságuk, ha igazolni tudták, hogy 1872-ig szerepeltek valamely választási lajstromban.³⁷ A főnemesi családok kiváltságát képezte, hogy örökös tagjai maradtak a főrendiháznak, hitbizományt is csak ők alapíthattak és tovább élvezték a rang elsőbbségét.³⁸

Az 1848. évi III. tc. 7. §-a alapján *„[...] a nemességnek, címeknek, s rendeknek osztása, mindig az illető felelős magyar minster ellenjegyzése mellett egyenesen Ő Felségét illeti.”*³⁹ A trónra lépő Ferenc József és a magyar kormány legitimitásának kölcsönös megkérdőjelezése

³³ POLNER Ödön: *Az 1848. évi törvények Diké: A Márkus Dezső összehasonlító jogtörténeti kutatócsoport folyóirata*. 2023. 7. évf. 1. szám

³⁴ FÓNAGY Zoltán: *Magyarország társadalma 1848-ban*. In: *A természettudósok, a mérnökök, orvosok az 1848-49-es forradalom és szabadságharcban*. Budapest, 1999, 9-13.o.

³⁵ 1879. évi XL. tc. 45. §

³⁶ KEMPELEN Béla: i. m. 37. o.

³⁷ BALLABÁS Dániel: i. m. 32. o.

³⁸ KEMPELEN Béla: i. m. 37. o.

³⁹ 1848. évi III. tc. 7. §

miatt hosszú ideig nem volt törvényes lehetőség rangemelésekre. A szabadságharc leverését követően az összbírodalmi szemlélet jegyében az uralkodó osztrák nemesi címeket adományozott, 1863-tól kezdve, pedig az újra működő Magyar Királyi Udvari Kancellária is adott ki nemesi okleveleket. Ezeket azonban a magyar alkotmányosság helyreállítása és Ferenc József megkoronázása után törvénytelennek tekintették, ezért az ebben az időszakban adományozott osztrák és magyar főnemesi címek érvényességéhez a kiegyezés után miniszteri ellenjegyzéssel ellátott uralkodói megerősítésre volt szükség. A kiegyezés utáni rangemelésekről az uralkodó döntött, majd a király személye körüli miniszter ellenjegyzését követően a Királyi Könyvekbe iktatták be azokat. 1867-től 1918-ig Ferenc József és IV. Károly összesen 2192 magyar köznemesi címet adományozott, illetve erősített meg, ezen kívül 274 főnemesi rangemelés történt. A Királyi Könyvekbe új főnemesi cím bejegyzésére 1918. október 17-i dátummal került sor utoljára és a magyar történelem utolsó nemességét IV. Károly ez év október 30-án adományozta.⁴⁰

Az 1940-es évek végén és az ezt követő évtizedekben a rendszer negatív képet próbált kialakítani a társadalomban a nemességről, nemcsak egzisztenciálisan nehezítették meg helyzetüket, de visszamenőleg is elnyomónak, kizsákmányolónak tüntették fel őket. Két demokratikus elvet érvényre juttatva – az emberek származás szerinti megkülönböztetésének és a pusztán kitüntetésnek tekintendő címek megszüntetésének elvét – az 1947. évi IV. törvény *egyes címek és rangok megszüntetéséről* a nemesi címek és rangok viselésének lehetőségét is eltörölte, valamint a külföldi államfők által adományozott nemesi és főnemesi címek viselésére adott engedélyeket is visszavonta.⁴¹ Az egykori főnemesek nagy része 1956-ban, vagy azt követően elhagyta Magyarországot. A hazánkban maradt egykori nemeseknek a rendszerváltást követően többször is volt a címek használatának visszaállítására irányuló törekvése, ami mindeddig sikertelen maradt.

Egy közelmúltban történt esemény is nagy sajtóvisszhangot keltett, amikor a Magyar Közlönyben az akkori államfő által adományozott díjak kitüntetettjeinek felsorolásában szerepelt egy nemesi származásra utaló előnév, a „Nagykárolyi Gróf”. Örök érvényű marad a kérdés, hogy van-e vagy lesz-e lehetőség a mai társadalmi viszonyok között a nemesi címek újbóli viselésére.

⁴⁰ BALLABÁS Dániel: *i. m.* 33-34.o., 37. o.

⁴¹ 1947. évi IV. tv.

2 A NEMESSÉGIGAZOLÁS

„A nemesség igazolása tulajdonképpen nemességadományozási diplomának vagy olyan más okiratnak, melyből a nemesség adományozása és az adományozott egyén neve minden kétséget kizáró módon kitűnik, eredetiben vagy hiteles másolatban való felmutatásából és a nemesség szerzőtől való leszármazásnak igazolásából áll.”⁴² így foglalta össze Kempelen Béla a nemességigazolás lényegét.

Az uralkodóval szemben érvényesíthető kiváltságokat adó címeres nemeslevelek adományozása a XIV. század második felében kezdődött. Ezekből az oklevelekből kevés maradt fenn, a királyi kancellárián vezetett Királyi Könyvek töredékesen tartalmazzak a király nevében kiadott fontosabb okirat másolatokat, feljegyzéseket, emellett birtokadományozásokkal és címereslevéllel történt nemesítéseket, kétes nemességi ügyekben hozott legfelsőbb határozatokat, cím- és méltóságadományozásokat, régi nemesség megújításokat és megerősítéseket, honfiúsításokat és fiúsításokat.⁴³ Károly Róbert uralkodása alatt már rendszeresen bevezették az adományozásokról szóló okleveleket a Királyi Könyvekbe, melyeket még II. Lajos idejében is őriztek a tárnoki házban. Bejegyzéskor először az oklevél keltét tüntették fel, majd röviden leírták a diplomában szereplő jogi intézkedést, majd a bejegyzést a hiteles hely relációja zárta. Az oklevél hátulsó oldalára feljegyezték azt az oldalszámot, amelyen annak bejegyzése a királyi könyvben szerepelt.⁴⁴ 1786-tól kezdve már kétféle, első- és másodosztályú Királyi Könyvet vezettek. Az elsőosztályú állandó érvényű jogot biztosító okleveleket (például: nemességadomány, privilégium), a másodosztályú pedig halálig érvényes személyes okiratokat (például: méltóságok, papi állások betöltése) tartalmazott.⁴⁵

Az okirat felmutatásán kívül a nemességi vizsgálatok másik eleme a vérségi viszony bizonyítása a nemességszerző ős és a leszármazott között. A vizsgált személy (*producens*) és a korábbi nemességszerző (*primus imperator*) rokoni kapcsolatát kellett igazolni. A nemességvizsgálat során alapvetően az állam- és a magánérdek állt egymással szemben. Az

⁴² KEMPELEN Béla: i. m. 51.o.

⁴³ FODOR László: *Sebők Gergely nemeslevele 1611-ből*. Debreceni jogi műhely, 2008, 5. évf. 4. szám 1-11. o.

⁴⁴ SZABÓ Dezső: *Adalékok a királyi könyvek történetéhez*. Turul: A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye. 1906-2, 86-87. o.

⁴⁵ KEMPELEN Béla: i. m. 44. o.

állam érdeke minél több adózásra kötelezett nyilvántartásba vétele, ezzel állt szemben a magánérdek, ami jelen esetben a nemesi privilégiumok érvényesítése.⁴⁶

2.1 Nemességigazolás a XVIII. század előtt

Könyves Kálmán 1100-ban kiadott törvénye hatására merült fel először a nemességigazolás kérdése. A nemzetségeknek elég volt tanúskodni arról, hogy az adott személy a nemzetségükhöz tartozik, nem kellett külön a leszármazást bizonyítani, így birtokaik megmaradtak. Ősi jogaik védelmére ebben az időszakban kezdték használni a „*de genere*” jelzőt a nemzetségek, ezzel kifejezve az összetartozásukat.⁴⁷ Eredetileg csupán a nemzetségek tagjai bírtak nemességgel, az úgynevezett, törzsökös családoknak nem volt eredeti nemeslevelük, csak nemesség megerősítési eljárás során kiállított nemes- vagy címereslevéllel rendelkeztek. A törzsökös családok teljesíteni tudták az ősi próbát, mert nemességük olyan régi volt, hogy a család élő nemzedéke egyenes felmenő ágon, mintegy kétszáz évnnyi nemességet, így legalább négy nemes születésű őst ki tudott mutatni.⁴⁸

Az ezt követő időszakban a föld birtoklásával kapcsolatos érdekek szembenállása miatti perekben volt szükség a nemesség bizonyítására. A XIII. században Zala megyei, korábban nemességet kapott várjobbágyok országos nemességét vitatták, amikor vizsgálat folyt az elidegenített várföldek és hibásan adományozott birtokok miatt. A perben a korábbi várjobbágyok III. Béla király által adományozott nemesi oklevéllel igazolták nemesi mivoltukat, ezért annak tartalma alapján oklevelük elfogadásra, illetve megerősítésre is került.⁴⁹

Nemességigazolásra olyan esetben is szükség lehetett, hogyha a perbeli felek egyike kétségbe vonta a másik fél nemességét. Ezekben az esetekben az eljáró hatóság általában határnap kitűzésével kielégítő bizonyításra kötelezte a kétségessé váló nemest.⁵⁰

⁴⁶ MEGYERI-PÁLFFY Zoltán: *Név és jog - A névviselés jogi szabályozásának fejlődéstörténete Magyarországon.* (PhD dolgozat) Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2011, 22. o. Elérhető: <https://docplayer.hu/12093142-Doktori-phd-ertekezes-megyeri-palffy-zoltan.html> (Letöltés dátuma: 2024. 03. 10.)

⁴⁷ *Élő nemesség. A nemes családok szakközlőnye.* 1900, 1. évf. 3. szám. 35-36. o.

⁴⁸ KEMPELEN Béla: i. m. 39-40. o.

⁴⁹ NAGY Iván: *Magyarország családai. 50. Milleji Salamon.* In: Nagy Iván családtörténeti értesítő Czimerekkel és leszármazási táblákkal Második kötet 1900-ik évi folyam

⁵⁰ TÓTH Péter: *Nógrád vármegye nemesi közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1652-1656 - Adatok források és tanulmányok a Nógrád megyei levéltárból* 29. Salgótarján, Nógrád Megyei Levéltár, 2001, 27. o.

2.2 Nemességigazolási eljárások a XVIII. században

Az 1700-as évek elején már a Konföderációnak is tetemes kárt okoztak azok a kétes nemesek, akik kiváltságaikkal élve nem fizettek adót, ezért a sárospataki országgyűlés 1708. december 11-én elrendelte, hogy nemesi származásukat armálisukkal vagy vármegyéjük igazolásával bizonyítsák.⁵¹ Ezt követően a Habsburg uralkodók elhatározták a korábban kiadott adományokból eredő pozitív jogosultságok revízióját. Megkezdték a nemességigazolási eljárások, majd Mária Terézia uralkodása alatt a nemességigazolási perek lefolytatását. A XVIII. században ezek az eljárások általánossá váltak és egyetemlegesen érintették a kiváltságolt rétegeket (nemesi családokat).⁵²

2.2.1 Általános nemesi vizsgálatok (*generalis nobilium investigatio*)

Az adóalanyok számának növelése érdekében III. Károly először 1723-ban, majd ezt követően még kétszer rendelt el általános nemesi vizsgálatot. A nemességvizsgálat alól felmentették és kétségtelen nemesként ismerték el azokat a családokat, akiknek ősei egy adott helyen ősidőktől kezdve nemesi jogokkal éltek, vagy ezen a helyen adományozott birtokkal vagy birtokrészrel rendelkeztek és ezt okirattal (adománylevél vagy bizonyáglevél) vagy tanúkkal bizonyítani tudták.⁵³ Szabolcs vármegyében emellett kétségtelen nemesnek ismerték el Bocskai István erdélyi fejedelemtől korábban nemesi címet, telkeket kapott⁵⁴ és azokat akkor is birtokló hajdúk leszármazottait. A nemesi hatóság a hajdú nemesség elismerésével nemességigazolási eljárás vagy per nélkül kiadta a nemesi bizonyágleveleket.⁵⁵

Az 1723-as nemesi vizsgálatok alkalmával a kancellária még nem adott pontos utasításokat az eljárások lefolytatására, így a vármegyék enyhítették a szabályokat, emiatt ez a felmérés nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.⁵⁶ A következő, 1725-ös nemességvizsgálatra vonatkozó utasítás (*Idaea Investigande et discernendae verae et indubiae a suspecta et dubia Nobilitate*) alapján elrendelték a kétséges és kétségtelen nemesek, illetve a

⁵¹ KOVÁCS-VERES Tamás Gergely: *Nemességigazolás Nyitra vármegyében 1754-1755-ben*. Levéltári szemle, 2021, 71. évf. 4. szám, 16-17. o. Vonatkozó irodalom bővebben például: ROMHÁNYI János: *Nemességigazolás Nyitra vármegyében 1754/1755-ben*. Levéltárosok lapja, 1916, 4. évf. 1-2. szám

⁵² MEGYERI-PÁLFFY Zoltán: i. m. 22. o.

⁵³ BALLABÁS Dániel: i. m. 13. o., 16. o.

⁵⁴ HU-MNL-PML-XII.1.c.-5 [Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára, mezőszegedi Buzgány Mihály hajdú hadnagy magyar és erdélyi nemesség címer]

⁵⁵ HERPAY Gábor: *Nemes családok Hajdúvármegyében*. Debrecen sz. kir. város és a Tiszántúli Református Egyházkerület Könyvnyomda-Vállalata, 1926, 26-27. o.

⁵⁶ ILLÉSY János: *Az 1754-55. évi országos nemesi összeírás*. Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részevénrtársulat, 1902, 2-3. o.

gyanús és kétséges nemesek szétválasztását. Nem kellett vizsgálat alá vetni, tehát kétségtelen nemesnek kellett tekinteni a vármegyében élő nemesek közül azokat, akik ismert régi megyebeli családból származtak, ott lévő birtokaik és címeresleveleik alapján nemesi szabadságban éltek. A kétséges nemeseknek (beköltözőknek, illetve más okból gyanúsaknak) nemességszerzést bizonyító oklevéllel, kétségtelen nemes őstől való leszármazással vagy hatvan évre visszamenőleg nemesi jogok gyakorlásának bizonyításával, valamint azt alátámasztó tanúvallomásokkal kellett nemességüket igazolni.⁵⁷

A nemességvizsgálatok során a bizonyítás kétféle lehetett. Az egyik mód a gyökeres bizonyítás, amelynél címereslevél bemutatásával és a címerszerzőtől való leszármazás folyamatosságának igazolásával bizonyították a nemességet.⁵⁸ A másik pedig a gyakorlati bizonyítás a Tripartitum 47. Czim 1. §-a alapján: „*okiratok hiányában pedig tanubizonyossággal is törvényesen igazolhatják származásukat és családfájuk törzsökét és ágát, de nem tovább, mint hatvan éven belül.*”⁵⁹ Kitionich János a bizonyítást a Directio Methodica Cap. VII. de oculata revisione-ben így foglalta össze: „*A' nemzetséget ágról ágra rendel, levéllel, avagy emberi Tanúkkal, a mint fellyebb mondám, kel meg bizonyítani.*”⁶⁰

Az írásbeliség hiánya miatt nehéz volt a nemességszerző őstől való egyenesági leszármazást minden kétséget kizáróan igazolni, mert a leszármazás bizonyításához anyakönyvek, genealógiák, írott családfák kellettek volna és a névváltoztatások is okozhattak nehézséget. Utóbbinak eklatáns példája a következő két eset. A Vas megyei Szűcs Ferenc és Molnár Mihály édestestvérek voltak, mindkettőjük eredeti neve Stubner volt, közös ősük is ezen a néven szerzett nemességet. Újonnan viselt neveiket az általuk üzött mesterségükről kapták, a nemességigazoláskor bizonyítaniuk kellett, hogy a néveltérés ellenére a Stubner család leszármazottai. Katonáskodás alkalmával gyakori volt a katonatársaktól kapott ragadványnév, amit később már az eredeti családnév helyett használtak. Az ötvenévi Csicsai Gergely Buda ostroma után Borbély Gergelyként tért vissza, mert katonatársait ő borotválta,

⁵⁷ SNEIDER Miklós: *Vas vármegye 1726/27. évi nemességvizsgálata Horváth Kálmán bevezetőjével*. Szombathely, Rónay Frigyes Könyvnyomda, 1940, 3. o.

⁵⁸ KÓTA Péter: „*Ebül szerzett kutyabőr*”, *avagy címerlevél-hamisítások a XVIII. században*. In: Bűntettek és bűnperek Vas megyében m. XVI-XX. században, Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/VASM_Lf_06/?pg=311&layout=s&query=eb%C3%BCI (Letöltés dátuma: 2024. 03. 15) 314.-315. o.

⁵⁹ WERBŐCZY István: *i. m.*

⁶⁰ KITONICH János: *Directio Methodica processus iudiciarii iuris consuetudinarii, incluyii Regni Hungarie per m. Joannem Kithonich de Koztanicza, artium liberalium et philosophiae magistrum, cusarum regalium directorem et sacrae regni Hungariae coronae fiscalem*. Elérhető: <https://digitalia.lib.pte.hu/hu/kitionich-janos-directio-methodica-processus-iudiciarii-ivris-consuetudinarii-1650-2084#page/2/mode/1up> (Letöltés dátuma: 2024. 03. 16.)

ezért így nevezték el, a továbbiakban pedig ezt a ragadványnevét használta, ami még vérségi leszármazás esetén is megnehezítette a nemes őssel való rokoni kapcsolat igazolását.⁶¹

A nemesség bizonyítására a helytartótanács utasítása alapján alkalmas volt a *Collatio Bonorum*, hiteles bizonyáglevél, a címeres nemeslevél vagy tanúvallomás – a nemességről, elveszett címeres nemeslevélről vagy egyéb megfelelő okmányról – a királyi hatáskörrel kiadott *praefectionalis* levelek, *adoptionalis* levelek, illetve a külföldiek részére *indigenatus*-ról kiadott oklevelek. Ezeken kívül az elődök osztálylevelei és személyes pereik iratai és a hozományra, valamint a leánynegyedre vonatkozó iratok. Ezzel szemben nem volt alkalmas a bizonyításra az esküvel meg nem erősített vallomás, az erdélyi fejedelmek által kiállított oklevél (azok elismeréséig), a *statutoria*-t vagy *restatutoria*-t nem tartalmazó nádori vagy helytartói adomány, birtokátadás, valamint a földesurak ellentmondása alatt álló vagy megyei hozzájárulás nélküli, illetve a sehol sem, vagy egy éven belül ki nem hirdetett nemeslevelek. Szintén nem alkalmas a bizonyításra egyetlen tanú eskü alatti vallomása, a rokoni kapcsolat nem megfelelő igazolása, a nemesi anyától öröklött birtok az apa nemtelensége esetén és a hamisnak látszó – első sorban vakargatott – oklevelek.⁶²

1732-ben újabb *investigatio*-t rendeltek el, már pontosabban megfogalmazott szabályok alapján. A vármegyék ugyan egy év alatt végrehajtották a vizsgálatot, de ennek az eredménye sem volt megfelelő, mert vagy szándékosan vagy akaratlanul félremagyarázták, esetleg nem értették meg pontosan az előírásokat, ezért az általuk elkövetett alaki vagy tartalmi hibákat csak újabb vizsgálat elrendelésével lehetett kijavítani.⁶³

A nemesi vizsgálatot az *investigatio*-s bizottság végezte, amelynek tagja az alispán, a királyi tábla ülnökei, a szolgabíró, az esküdt, a jegyző, a vicefiskális és a káptalan egy-egy tagja volt. A szolgabírák vagy alszolgabírák jelenlétében előre összeállított kérdések (*commissio*) alapján vették fel a tanúvallomásokat. A vármegyék főügyészei döntöttek a benyújtott nemességigazoló okiratok – bizonyáglevél, adománylevél vagy címereslevél – és a meghallgatott tanúk vallomásai alapján. Nemesi vizsgálatok csak fiú utóddal rendelkező férfiakra terjedtek ki, a női családtagok egyáltalán nem képezték vizsgálat tárgyát. A vizsgálat eredményéről a vizsgált személy vagy írásban kapott határozatot, vagy azt a nemességvizsgáló

⁶¹ TÓTH István György: *Karddal szerzett és piacon vett armálisok: A végváriak útjai a nemességbe a 18. század elején*. In: A végváriak és végváriak sorsa (1699-1723) Szerkesztette: Petercsék Tivadar és Pető Ernő, Eger, Studia Agriantia, 1991, 48. o.

⁶² SNEIDER Miklós: i. m. 4. o.

⁶³ ILLÉSY János: i. m. 2-3. o.

bizottság hirdette ki. Nemességigazolási per indítására volt lehetősége annak, akinek a megye nem ismerte el nemességét.⁶⁴

2.2.2 *Nemességigazoló per (processus legitimatorius v. productionalis)*

A korábbi, évtizedenként tartott kétes nemességű személyek általános felmérésének helyébe a Mária Terézia által bevezetett nemesség igazolási perek intézménye került, így az általános vizsgálatot egyéni vizsgálat váltotta fel. Ezek az eljárások elsősorban a kis- és középnemesség tagjait érintették, a nagybirtokosok származását nem vonták kétségbe.⁶⁵

Mária Terézia elrendelte a Magyarországon élő birtokos családok összeírását, azért, hogy tovább szélesítse az adófizetők körét. A nemesség összeírással szembeni tiltakozása miatt 1750 októberében két leiratot adott ki. Az elsőben kötelezte az adófizetés alóli mentességet követelő nemeseket, hogy a királyi helytartótanácsnak mutassák be a kiváltságaikat bizonyító iratokat, a másodikban rendelték szerint már a nemes és birtokos ősöktől való származást is bizonyítaniuk kellett. Három évvel később a nemességet adómentesség szempontjából, a nemességszerzés időpontja és az adózó jobbágyaik száma szerint különböztette meg.⁶⁶

Az 1751. évi országgyűlésen a királynő újabb kísérletet tett a magyar nemesek megadóztatására, de a próbálkozás elbukott. Így az 1751. évi XIX. törvénycikkben biztosította a címeresleveles nemeseket az adómentességükről:⁶⁷ „Hogy Ő szent felsége mind azon czimerlevelesek, kik az utóbbi fölkelések alkalmával személyesen és tulajdon költségükön mentek hadba, éltök tartamára minden fizetéstől kegyesen menteknek nyilvánítani méltóztatott: azért azon czimerlevelesek nevében Ő felségének a karok és rendek örökre való háláját fejezik ki.”⁶⁸

1769 és 1771 között kibocsátotta azon rendeleteit, amelyek konkrétan a nemességigazoló perekre vonatkoztak. Először a kétséges nemesek névsorának elkészítését és ezeknek állandó táblák előtti igazolását rendelte el. A folyamat gyorsítása érdekében a kancellár egy tíz pontból álló utasítást készíttetett a királyi tábla számára, valamint egy tizenhat pontból

⁶⁴ NÉMETH Tibor: *Családtörténetek - Családokról családoknak*. Elérhető: <https://csaladtortenetek.webnode.hu/nemességi-vizsgalatok/> (Letöltés dátuma: 2024. 03. 16.)

⁶⁵ KOVÁCS Dániel László: *Nemességvitatás mint a lejáratus eszköze Somogyi Ferenc szigetvári főszolgabíró nemességbizonyítási ügye az 1810-es évekből*. In: Grastyán-füzetek, 2022, Pécs, PTE. Grastyán Endre Szakkolégium 70-72. o.

⁶⁶ KÖBLÖS Zoltán: *Nemességigazoló perek*. In: Genealógiai füzetek. 1905, 77. o.

⁶⁷ NAGY János: *Rendi ellenzék és kormánypárt az 1751. évi országgyűlésen*. In: Disszertációk Budapest Fővárosi Levéltárából, Budapest, Miksa Sándor Egyesület, 2020, 406-409. o.

⁶⁸ 1751. évi XIX. tc.

állót a *continua* táblák számára. A királynő ezeket azzal a változtatással hagyta helyben, hogy a magyarországi nemesek közül az Erdélyben lakók köréből csak a különválás előtt nemesítettek élhessenek mentességgel.⁶⁹

2.2.2.1 *A perindítás módjai*

A per indításának kétféle módja volt, azt vagy a megyei ügyész indíthatta a kétes nemessel szemben, vagy az, aki nemesnek vallotta magát, de jogait csak részben, vagy nem gyakorolta, ő a megyei ügyész ellen indíthatott eljárást helyzetének tisztázása érdekében. A bizonyítási kötelezettség mindkét esetben azt terhelte, akinek a nemessége kérdéses volt. A bizonyítás egyik módja a *gyökeres próba*, a másik pedig a *nemesség gyakorlatának bizonyítása* volt.⁷⁰

Gyökeres próba (proba radicalis) során a címer-, adomány- vagy beiktatólevél bemutatása mellett bizonyítani kellett az egyenes, törvényes leszármazást a szerzőtől. Amennyiben nem állt rendelkezésre a hiteles oklevél, azt a hiteles helyek levéltárában őrzött hiteles másolatokkal lehetett pótolni, illetve ezek hiányában a király felmentőlevele is bizonyíthatta a nemességet. A köztudomás szerinti hatvanéves nemesi előjoggyakorlás kiváltotta a leszármazás bizonyítását.⁷¹

A nemesség gyakorlatának bizonyítása egyszerűbb volt, mert elég volt csupán a nemesség gyakorlását igazolni, nem kellett magát a nemesi jogot. Ez történhetett vármegyei bizonyítvánnyal, annak alátámasztásával, hogy az igazoló nemesi felkelésben vett részt vagy korábban nemesi hivatalt viselt.⁷²

2.2.2.2 *A per menete*

A tiszti ügyész a járási szolgabírákon keresztül beidézte a kétséges nemest. A nemesi per alapvetően latin nyelven folyt, azonban a tanúvallomásokat magyar nyelven rögzítették. A per anyagát aktába rendezték, az akta fejlécén feltüntették a törvényszék elnevezését, a szék összeülését helyét és dátumát, az akta tartalmazta még az ügyirat típusának megadását és a perben résztvevő felek nevét, illetve az aktához mellékeltek a bizonyítékként benyújtott dokumentumok másolatait is. Bizonyító erejű okirat lehetett első sorban az armális,

⁶⁹ MEGYERI-PÁLFFY Zoltán: i. m. 23-24. o.

⁷⁰ ÁNYOS Lajos: *Általános tudnivalók a nemességigazoláshoz*. Turul: A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye, 1936/3-4.

⁷¹ KÖBLÖS Zoltán: i. m. 78. o.

⁷² MEGYERI-PÁLFFY Zoltán: i. m. 24. o.

másodsorban a testimoniális levél az armális kihirdetéséről vagy a családfa. A dokumentumokat később a megyei törvényhatóság őrizte meg.⁷³

Közigazgatási pernek minősült a nemességigazolás, amelyben első fokon a vármegye döntött, másodfokon a Helytartótanács, harmadfokon pedig a Magyar Királyi Udvari Kancellária útján a király ítélt. Amíg nem született jogerős döntés a kétséges nemes megtarthatta az eljárást megelőző jogállását.⁷⁴

2.2.3 *Demők család nemességigazolása*

Kutatásom során az általam talált legérdekesebb eset a Demők család nemességigazolásának története. Kőszeghi Sándor Pest vármegye nemes családjait összegyűjtő tanulmányában szerepel Demeők (Dömők) de Szalk-Szent-Márton Mihály, aki 1649-ben és 1657-ben, valamint Demeők (Dömők) de Szalk-Szent-Márton Gergely, aki 1647-ben és 1651-ben kapott nemesi bizonylatot és egyéb nemesi okiratot.⁷⁵ A később jobbágysorba süllyedt Demők családról a Duna-Tisza közén, Kunszentmiklós és Szalkszentmárton határában egy kutat neveztek el, amit így emlegettek a török hódoltság ideje alatt is, majd ez a megnevezés fennmaradt egészen a XVIII. századig. Egy alispán a kút neve miatt bizonyítottan találta, hogy a család a térségben valaha birtokkal rendelkezett, hiszen csak ez lehetett a kút kiásásának oka. Így 1753-ban tanúvallomásokkal együtt ez a kút „igazolta” a család nemességét.⁷⁶

⁷³ SZÁLKAI Tamás: *Armálisok és armalisták a kora újkori Biharban*. Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola, 162. o., 164. o. Elérhető: <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/f15ddc49-a3ff-47cc-8d53-1cd1755198dd/content> (Letöltés dátuma: 2024. 03. 10.) Bővebben lásd: Szálkai Tamás: *Iratok és armalisták műveltség és mentalitás a bihari nemességigazolások dokumentumaiban* In: Hajdú Bihari Levéltári Füzetek 1. Debrecen, 2010, 61. évf. 4. szám.

⁷⁴ GERŐ József: *i. m.* 18. o.

⁷⁵ KŐSZEGHI Sándor: *Nemesi Családok Pestvármegyében*. Budapest, Hungaria könyvnyomda, 1899.

⁷⁶ DÜMMERT Dezső: *i. m.* 391. o.

3 A NEMESSÉG ELISMERTETÉS, MEGERŐSÍTÉS, MEGÚJÍTÁS

Csakúgy, mint a nemességigazolási eljárásokban a nemesség elismertetése, megerősítése és megújítása során is a nemességre vonatkozó, azt igazoló iratokat kellett a vármegyénél, illetve a belügyminisztériumnál bemutatni. Ez a négy eljárás ugyan hasonlított egymásra, de az alábbiakban ismertetett különböző célokat szolgáltak.

3.1 A nemesség elismertetés

Ölyvedi Vad Imre a nemesség elismertetésének három esetét különbözteti meg, az első szerint nemesség elismertetést végez az, aki nemesi bizonyítványt kér a vármegyének vagy a belügyminisztériumnak benyújtott, nemességére vonatkozó okmányai alapján. Második eset a már meglévő nemesi oklevél vagy nemesi bizonyítvány törvényhatósági közgyűlésen való kihirdetése iránti kérelem, harmadik esetként említi, amikor a nemes levelezésénél, okmányok kiállításánál nemessége, előneve használatát kéri.⁷⁷

1848 előtt a nemesek kevesebb mint harmada használt előnevet, ez elsősorban az adományos birtokosokra volt jellemző. 1727-ig az előnevek használatának jogát nem korlátozták, leggyakrabban a birtokot, egyéb esetekben pedig a származási vagy lakóhelyet jelölte. III. Károly uralkodói adományhoz kötötte az előnevek használatát, ezt a rendelkezését Tisza István belügyminisztersége idején megerősítették azzal, hogy felségadományozás nélkül az előnévhasználat csak akkor volt igazolható, ha 1727 előtt már közokiratokon is megjelent. Az uralkodónak joga volt a később használt előneveket is jóváhagyni, illetve a nemesség elismertetésével érdem nélkül is lehetett új előnevet szerezni.⁷⁸

3.2 A nemesség megerősítés

A nemesség megerősítésére elsősorban akkor volt szükség, ha nem a magyar Szent Koronával törvényesen megkoronázott uralkodó adományozta a nemesi rangot. A XVIII. században III. Károly és Mária Terézia rendeleteikben már elismerték az erdélyi fejedelmek által adományozott nemesi címek Magyarországra is kiterjedő érvényességét. A nemesség

⁷⁷ ÖLYVEDI VAD Imre: i. m. 207-208. o.

⁷⁸ SIMON János: *Nemesi iratok és címeres pecsétek, Nógrád vármegye levéltárában (1600 nemes család betűsoros névjegyzéke)*. Balassagyarmat, Kondor Sándor Nyomda, 1911, 7-8. o.

elismertetési eljárásban először a vármegye döntött, ha a kérelmező nem szolgáltatott kellő bizonyítékot, akkor a belügyminisztérium folytatta az eljárást és vetette össze a benyújtott adatokat az Országos Levéltárban nyilvántartott adatokkal. A nemesség elismerése esetén újabb kérvényt kellett benyújtani bizonyosságlevél kiállításához. Aki a nemességigazoló eljárás során nemességét nem tudta kellően igazolni, az ugyanezzel az eljárással kérhette a nemessége megerősítését. A belügyminisztérium saját hatáskörben is intézkedhetett ezen eljárás lefolytatásáról, mert érdekelt volt a jogállások tisztázásában.⁷⁹

A levéltárban megtalálható a Benke család Nógrád vármegyei ágának nemességmegerősítő oklevele, melyben Benke Gyula kérelmezte saját maga, felesége, valamint gyermekei nemességének megerősítését.⁸⁰ A megerősítő oklevél szerkezete hasonló a címereslevelek felépítéséhez, az adományozó megnevezésével és címeinek felsorolásával kezdődik: „*Mi, Első Ferencz József, Isten kedvező kegyelméből Ausztriai Császár, Magyar, Cseh, Dalmát [...] Ura stb.*” A *contexus* jelen esetben a nemesség megerősítésére való utalást tartalmaz: „*Hogy Mi, Személyünk körüli magyar Ministerünk előterjesztése folytán kegyelmes tekintetbe és figyelembe vévén Benke Gyula a budapesti takarékpénztár vezérigazgatója [...] és törvényes utódainak régi magyar nemességét és „tardoskeddi” nemesi előnevét ezennel megerősítjük*”⁸¹ Az oklevél rendelkezik címeradományozásról, végül a „*Kelt a Mi őszintén kedvelt hívünk, [...] gróf Khuen-Héderváry Károly [...] és Személyünk körüli magyar Ministerünk kezei által Bécsben [...] Szent Mihály hava harmadik napján, az Úr ezerkilencszáznegyedik, Uralkodásunk ötvenhatodik évében.*” formulával és az aláírásokkal zárul.

3.3 A nemesség megújítás

Megújításra akkor volt szükség, ha egy ősi nemesi család elvesztette nemeslevelét, mint, például 1535-ben Drakulya László, aki elveszett nemeslevele megújítását kérte. I. Ferdinánd új nemeslevelet adományozott és egyúttal a család régi nemesi címerét is megújította.⁸² Egy ugyanebből az évből származó adománylevél, Eztery György, még II. Ulászlótól nyert nemességének megújítását és címerének megerősítését tartalmazza, az adományozó I.

⁷⁹ ÖLYVEDI VAD Imre: i.m. 208. o.

⁸⁰ BENKE Tamás: *A Benke-család története*. Elérhető: file:///C:/Users/eszti/Downloads/Benke-csaladtortenet_2.1_WEB.pdf 12. o. (Letöltés dátuma: 2024. 03. 22.)

⁸¹ [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Királyi könyvek, 71. könyv, 335-337. o.]

⁸² *Élő nemesség. A nemes családok szakközlönye i. m.* 149. o.

Ferdinánd magyar király, az ellenjegyző pedig Újlaky Ferenc pozsonyi prépost, kancelláriai titkár volt.⁸³

Nemesség megújításra volt szükség abban az esetben is, amikor más okból huzamosabb ideig nemlétezőnek tekintették a nemeslevelet. Ebben az esetben a leszármazottnak joga volt, más nemességet bizonyító erejű okirat bemutatására és kérhette az ősi nemesség megújítását.⁸⁴

Akinek valamilyen okból nem sikerült nemessége elismertetése, megerősítése vagy megújíttatása, az más, törvénybe ütköző módszerekhez folyamodhatott az igazolási eljárások során.

⁸³ HU-MNL-OL-E 148-a-Fasc. 1887. – No. 64. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Eztery György nemesség megújító adománylevele]

⁸⁴ MARCZIÁNYI György Lovag: *i. m.* 24. o.

4 ARMÁLIS HAMISÍTÁSOK

4.1 Az armális

A címeres levelek adományozásának száma Luxemburgi Zsigmond uralkodása alatt növekedett meg jelentős mértékben. Ezek az armálisok kiváltságokat biztosítottak a megadományozottaknak és azok leszármazottainak. Az oklevél szerkezeti felépítését Sebők Gergely 1611-es nemeslevelén keresztül mutatom be. Alapvetően három részre tagolódik, a bevezetés (*protocollum*) tartalmazza a kibocsátót megjelölő *intitulatio*-t: „*Mi, II. Mátyás*”, a *formula devotionis*-t (adományozó Isteni eredetű hatalmára utaló jámborsági formulát): „*Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia [...] királya, cseh királyjelölt, Ausztria főhercege, Burgundia [...] hercege, Morvaország őrgrófja, Habsburg, Tirol és Görcz grófja, stb.*” és az *inscriptio*-t (a címzettek megszólítását): „*emlékezetül adjuk jelen oklevelünk erejével, tudatván mindazokkal, akiket illet.*”⁸⁵ A tárgyalás (*contexus*) magába foglalja az adományozás okát (*arenga*-t): „*[...] mi néhány hűséges emberünknek [...] alázatos kérelmére, továbbá mérlegelve és figyelembe véve [...]*”, annak konkrét vagy általános megnevezését (*narratio*): „*[...] Sebők Gergely hűségét és hűséges szolgálatait, amelyeket személyesen először a Magyar Királyság Szent Koronájának, azután felségünknek különböző helyeken és időkben híven tanúsított [...] teljesíteni ígért.*”, továbbá nemesség vagy (nemességmegújítás) tényét a hozzá kapcsolódó jogokkal együtt (*dispositio*): „*Sebők Gergelyt és általa hitvesét, Szabó Erzsébetet, fiait [...] lányait [...] unokafivéreit [...] nemtelen állapotukból és helyzetükből, amelyben mostanáig voltak királyi hatalmunk teljességével és különös kegyelmünk által Magyarországnak [...] igazi és kétségtelen nemesi rendjébe felvesszük, befogadjuk és soroljuk. Megengedve és belegyezve, hogy ők mostantól fogva a jövőben örök időig mindazon kegyekkel, tisztségekkel, kedvezményekkel, kiváltságokkal [...] Magyarországnak [...] régi és kétségtelen nemesi [...] éltek és élnek [...]*”⁸⁶ és ebben a szakaszban szerepel a címer leírás is: „*[...] a következő címert, avagy nemesi jelvényt adományozzuk [...]*”. A rendelkező részt a *corroboratio* (megerősítő és hitelesítés módját leíró formula) zárja: „*ennek a Sebők Gergelynek és ő általa a fent név szerint megjelölt személyeknek [...] (ezt a címert kegyesenadtuk és adományoztuk) [...] sőt, nekik jelen oklevelünk által nemességet adunk és adományozunk [...] emlékére és örök erősségére titkos*

⁸⁵ SZÁLKAI Tamás: i. m. 26. o.

⁸⁶ SZENDINÉ ORVOS Erzsébet: *A Kálmánchey család története*. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve. 31. szám, Debrecen, 2009, 46. o.

függőpecsétünkkel [...] megerősített nemesi kiváltságlevelünket [...] kegyesen adtuk és átengedtük.”. Az oklevél záró része *datatio*-t tartalmaz: „*kiadatott a Mi kedvelt hívünk a Tisztelendő Lépes Bálint nyitrai püspök [...] magyarországi udvari kancellár kezei által*”, „*Prága városában, május havának tizenkettedik napján, az Úr ezerhatszázötvenegyedik esztendejében, magyarországi és egyéb országaink béli uralkodásunknak harmadik évében*”, a hitelesítő személyek megnevezését (*series dignitatum*): „*Az Isten egyházát szerencsésen kormányzó Főtisztelendő és tisztelendő atyákkal a Krisztusban, (úgy mint) Ghimesi Forgách Ferenc [...] Náprágyi Demeter győri helytartó [...] Továbbá a tekintetes és nagyságos gróf Betlehemfalvi Thurzó György [...] valamint a többi MÉLTÓSÁG, akik Magyarország vármegyéit kormányozzák.*” és az aláírásokat (*subscriptiones*)⁸⁷: „*Mátyás, Lépes Bálint nyitrai püspök, Ferenczffy Lőrincz*”.⁸⁸

Az armális készítésének folyamatát a titkár felügyelte, az írnok a címereslevél szövegét a kancelláriai formuláskönyvekből írta meg, a címerfestményt és az oklevél díszítéseit pedig címerfestő készítette, végül az oklevelet a titkár látta el pecséttel. Az okiratok kiváltásának meghatározott ára volt, az új adományért, címerújításért, előnévéért különböző összegeket kellett fizetni, csakúgy, mint az elsődleges vagy másodlagos címszerzésért. Az okiratok kiváltásának árát az *officium taxatoratusban* kellett kifizetni. A Királyi Könyvekbe való beiktatás is külön tételként szerepelt.⁸⁹

Az újkori címer- és egyéb adományok csak akkor léptek hatályba, hogyha az érintett vármegye vagy a vármegyei közgyűlés kihirdette azokat. Az 1630. évi XXX. tc. 5. §-a szerint abban a vármegyében kellett kihirdetni, ahol a nemesített személy lakott. A későbbiekben az elköltöző adományszerző címét a másik vármegyében is kihirdették, ennek célja elsősorban a földesúr tájékoztatása volt jobbágysági esetleges nemessé válásáról. A Tripartitumnak azon rendelkezése a címeres levelekre nem vonatkozott, mely szerint, ha egy éven belül nem kezdik meg a királyi adomány használatát, az érvényét veszti. A vármegyei jegyző feljegyezte az oklevélre a kihirdetés tényét és a kihirdetésről vármegyei pecsétes bizonyáglevelet is kapott az adományos. A Hegedűs család 1753-ban kelt címeres levelét⁹⁰ hirdették ki a legtöbb helyen, Sopron, Somogy, Baranya, Vas, Pozsony és Zala vármegyékben, összesen hat alkalommal 1753

⁸⁷ SZÁLKAI Tamás: i. m. 26. o.

⁸⁸ Az idézett szövegrészletek: FODOR László: *Sebők Gergely nemeslevele 1611-ből*. Debreceni Jogi Műhely, 2008, Debrecen, 5. évf. 4. szám

⁸⁹ AVAR Anton: *Az Országos Levéltár címereslevél-gyűjteményének feldolgozása és digitalizálása (2011-2014)*. In. Levéltári közlemények, 2014, 85. 68. o.

⁹⁰ HU-MNL-OL-R 64-1.-761. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Hegedűs család adománylevele]

és 1826 között. Jakos Péter 1625-ben kelt adománylevelét,⁹¹ pedig háromszor hirdették ki (1626-ban, 1692-ben és 1721-ben) Győr vármegyében közel 100 év alatt.⁹²

4.2 Mindent a hamisításról

Az armálisok hamisításának virágkora a XVIII. század volt, a hamisításra szánt armálisok három helyről származhattak, egyrészt a férfiágon kihalt családok nemesi leveleit, másrészt a zálogba került és ki nem váltott armálisokat, harmadrészt pedig a hadizsákmányként elvett iratokat árulták. Az így megszerzett nemeslevelek egy részét a jogos tulajdonosuknak ajánlották fel visszavételre, de nagyobb részüket áruba bocsátották.⁹³

Címereslevél hamisítás háromféleképpen történhetett, úgy, hogy csak a beltartalom volt hamis, a kül- és beltartalom is az volt, illetve amikor csak részben volt hamis a levél. Az első esetben egy eredeti királyi függőpecséttel rendelkező adománylevelet hamisítottak oly módon, hogy az azon lévő szöveget teljesen eltávolították (*palimpsestus* oklevelek). Ez volt a legbonyolultabb hamisítási mód, mert szinte lehetetlen volt, a címet a szokványos formában ráfesteni, az írásmódot utánozni és a megfelelő rövidítéseket használni. A durvává vált hártya látványa is gyanút keltett. Az eredeti anyag és a hiteles függőpecsét a középkorban még nagy szerepet játszott a hitelesség megállapításakor, de a silány beltartalom, így is rögtön leleplezte a hamisságot. A második esetben a hamisító egy általa vásárolt pergamenre hamisított, a harmadik esetben pedig a dátumot, esetleg a címet vagy a nevet változtatta meg.⁹⁴ Ha az armálison lévő név hasonlóságot mutatott a felhasználó nevével, mert az gyakori név volt, vagy a laza helyesírási rendszer szabályai mellett bele lehetett magyarázni, akkor egyszerűbb volt annak felhasználása.⁹⁵

A hamisításra leggyakrabban a szöveg megváltoztatásával, rasura vagy interpoláció révén került sor. A hiteles oklevélen a címszerző nevét kivakarták és új nevet írtak helyette, ezt nehezítette, hogy különböző hosszúságú neveket kellett egy meglévő helyre beszorítani és közben figyelembe kellett venni az eredeti levél írásképét és a vonalvezetését is. Már a vakarás is bonyolult procedúrának számított, emellett gondot okozhatott, ha a hamisító által használt

⁹¹ HU-MNL-OL-R 64-1.-253. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Jakos Péter adománylevele]

⁹² AVAR Anton: i. m. 71. o.

⁹³ TÓTH István György: i. m. 49. o.

⁹⁴ HORVÁTH Sándor: *Címer levél-hamisítások és hamisítók*. In: Nagy Iván Családtörténeti értesítő. Szerkesztette: Dr. Komáromy András és Pettkó Nagy Béla, Budapest, 1901, 160. o., 162. o.

⁹⁵ TÓTH István György: i. m. 49. o.

tinta színe eltért az eredetitől. Előfordulhatott az is, hogy az arannyal írt betűk újra láthatóak lettek zöldes színben, mert az aranyozott írásnak a díszítő funkciója mellett biztonsági szerepe is volt.⁹⁶ A nemességvizsgálatok során a bizottságnak sokszor feltűnt, hogy a korábbi nevet kivakarták, eklatáns példa erre, az 1635. évi katonai összeírásban Kádár Miklós lófő nemesítő levelével kapcsolatban tett feljegyzés: „*az Nag (isagod) attiatól vagion leuele, de igen vakargalt (!), suspecta*”.⁹⁷

Az armális hamisságára fény derülhetett úgy is, hogyha a feltüntetett uralkodási évek száma nem felelt meg a valóságnak. Gyakori hibaforrás volt, ha nem a koronázástól, hanem a trónra lépéstől számított éveket vették figyelembe abban az esetben is, ha a koronázás előbb történt. Könnyen meg lehetett állapítani az oklevél hamisságát abból is, ha az armálison szereplő egyházi és világi méltóságok az adott időpontban nem éltek, vagy már, vagy még nem azt a méltóságot viselték.⁹⁸

Amikor az oklevél egészét hamisították, akkor nagyrészt korábbi királyi oklevelekről levett pecsétet használtak, amit forró dróttal félbevágtak, majd semleges színű viasz segítségével az új oklevél zsinórjára rögzítettek. Az eljárás továbbfejlesztői először agyagból, ezután ólomból gyártott pecsétnyomókat használtak. Az oklevélen függő pecsétet a *corroboratioban* megnevezték, így feltűnő volt, ha attól eltérő pecsét függött az okiraton. Ismert olyan eset, amikor más ország uralkodójának pecsétjét használták fel, például Nagy Sebestyén adománylevelére⁹⁹ Báthory Gábor erdélyi fejedelem pecsétje került II. Ferdinánd titkospecsétje helyett. A Kengyel család címeres levelén pedig III. Károly titkospecsétje helyén a cseh királyként használt pecsétje függött.¹⁰⁰ Leleplezések az új pecsétek képlékenysége és a sok hasonló oklevél tömeges feltűnése miatt történtek. A hamis oklevelek számához képest ritkán derült ki a hamisítás, mert a nemességvizsgáló bizottságok gyakran nem tudták bebizonyítani az oklevél hamisságát, bizonyos esetekben pedig szándékosan hallgatták el azt.¹⁰¹

I. Rudolf idejében kezdődött a birtokadomány nélküli armálisok nagy számú *donálása*. A társadalmi emelkedés legjellemzőbb formája a címszerzés, melynek során a rendi

⁹⁶ KÓTA Péter: *i. m.*

⁹⁷ TÜDŐS S. Kinga: „*Kinek jó levele nem volna.*” *Adalékok a fejedelemségkori székelyföldi jobbágyság címereslevelei történetéhez.* In. Csíki Székely Múzeum Évkönyve 10. Szerkesztette: Salló Szilárd, Csíkszereda 2014, 254. o.

⁹⁸ HORVÁTH Sándor: *i. m.* 161-162. o.

⁹⁹ HU-MNL-OL-R 64-1.-939. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Nagy Sebestyén adománylevele]

¹⁰⁰ AVAR Anton: *i. m.* 252-254. o.

¹⁰¹ KÓTA Péter: *i. m.* 313. o.

privilegiumok kerültek előtérbe. A címereslevél heraldikailag és művészileg silány minőségű lett.¹⁰²

A nemességvizsgálatok bevezetésével emelkedett az armális levelek árfolyama, sokan ekkor váltak érdekeltté a már elfeledett nemesi címük feltámasztásában, mert az igazolás sikertelenségének következménye a jövőbeli adófizetés volt. A várható adóterhek miatt lelkesen keresték a bizonyítékokat, vagy hamisítás útján próbáltak szükséges dokumentumokhoz jutni. A nemességhez hamis úton történő hozzájutás alapját képezhették a gyakran változó nevek. Az armalist vásárlók a későbbiekben azt állították, hogy az okmányon lévő név az eredeti nevük. A nemességigazoló személyek és a nemességet bizonyító okiratok közötti kapocs a családfát őrző tanúk emlékezete, ami anyagiakkal, ígervénnyel vagy fenyegetéssel könnyen befolyásolható volt. A XVIII. századi felemelkedés javarészt armálisszerzésre, hamis tanúkkal való megállapodásra és a megyei tanácsok megajándékozásra épült.¹⁰³

¹⁰² KÓTA Péter: *i. m.* 314. o.

¹⁰³ TÓTH István György: *i. m.* 50. o.

5 FENNMARADT ESETEK

5.1 Gellyey Antal armálisa

A „legügyefogyottabb” hamisítás Gellyey – a levéltári forrás¹⁰⁴ alapján Gellyei – Antal armálásának hamisítása, amely egyben egyetlen fennmaradt példája, hogy a hamisító az eredeti nevet nem minden helyen változtatta meg. A címeres nemeslevelet Gellyey Antal és testvérei Sebestyén, Kocsárd – levéltári forrás alapján Gothárd – és Pál kapták II. Lajos királytól 1522. október 12-i dátummal. Az oklevél elején a megszólításnál a „*de Gellyey*” nevet „*Rodycz*” névre módosította a hamisító, ezenkívül minden mást változatlanul hagyott. Mivel az armálison az eredeti név többször is olvasható így kétségtelen a hamisítás ténye. A feltüntetett hamis név, az írás módja és az „R” és „z” betűk *ductusa* XVII. századi hamisítást feltételez.¹⁰⁵

5.2 Balogh Illés címereslevele

Az 1725-ös nemességigazoló eljárás során Balogh Zsigmond nemessége bizonyítására Balogh Illésnek és feleségének, Orsolyának II. Ulászló király 1499-ben adományozott címereslevelét mutatta be. Csoma József tanulmányában XVI. század második feléből származó hamisítványként hivatkozott rá, melynek oka, hogy véleménye szerint a dokumentum Zsigmond-kori formulát tartalmaz. Érdekességgént meg kell jegyezni, hogy a hamisság megállapítása előtt ezt tartották az első címereslevélnek, ahol az adományosok között nő is szerepelt.¹⁰⁶

A címereslevél mindössze fél ívnyi nagyságú, kisebb az eddig ismerteknél, már első sorából megállapítható, hogy hamis, mert a „*commissio propria domini regis*” helyett „*manupropria domini regis*” szerepel rajta. A hamisító a Zsigmond-korabeli formulát is rosszul másolta *meræ et since ræ* helyett *more et sincero*-t írt.¹⁰⁷

¹⁰⁴ HU-MNL-OL-Q 500-DL 50252 [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Gellyei Antal étekfogó egregius címereslevele]

¹⁰⁵ HORVÁTH Sándor: i. m. 158-160. o.

¹⁰⁶ CSOMA József: *Abauj-Torna Vármegye Nemes Családjai*. Kassa, Forster, Wesselényi és társai könyvnyomdája, 1897, 73. o.

¹⁰⁷ VARJÚ Elemér: *Czímertani és sphragistikai emlékek az ezredéves országos kiállításon*. Turul: A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye, 1896-4, 151-152. o.

Horváth Sándor gondolatmenete alapján az, hogy a címereslevél Zsigmond-korabeli formulát alkalmaz nem helytálló megállapítás. A cím bizonyítja „*dei gratia Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie, Rameservie, Gallitie stb, necnon Slesie et Lucemburgensis dux, ac Moravie et Lusatie marchio*”, hogy I. Mátyás-korabeli a formula, mert ezt a címet Mátyás az 1748. december 7-i olmützi békekötés után használta. Véleménye szerint a XVII. század végéről vagy a XVIII. század elejéről származik és nagyon gyenge hamisítvány. Látható, hogy a hártýáról az eredeti szöveget eltávolították, a selyemzsinór körül feltűnt az eredeti írás nyoma, a durva eljárás következtében pedig, a baloldali behajtás mentén majdnem végigszakadt és ez a szakadás az írás előtt keletkezett.¹⁰⁸

5.3 Márton Pál nemeslevele és Kiss Miklós esete – névazonosság

A somlóvásárhelyi Márton Pál a török elleni harcokban tanúsított vitézségéért nemesi címet kapott. Negyven év múlva Vásárhely földesurai, a pozsonyi klarissza apácák robotra akarták kényszeríteni a Mártonokat is. Ezt elkerülendő nemességük bizonyítása miatt vásároltak egy armálist, mert a saját nemeslevelüket az egyik rokonuk Pusztarádocon felejtette. A megvásárolt okiratot korábban Márton Ferenc Zala vármegyében már megpróbálta felhasználni, de az nem sikerült neki, ezért adta azt tovább a vásárhelyi Mártonoknak. Időközben előkerült a nemeslevél eredeti tulajdonosa is és visszakövetelte az armálist, de nem járt sikerrel, így az a vásárhelyi Mártonoknál maradt, akik ezt használták nemességük bizonyítására. Ez az eset igazolja, hogy néha egyszerűbb volt egy ugyanazon névre kiállított gazdátlanak tűnő írat vásárlása, mint az igazi armális visszaszerzése és azzal a jogos nemesség bizonyítása.¹⁰⁹

A névváltoztatás nélküli hamisítás másik érdekes esete Kiss Miklós nemeslevele. Itt a hamisító a névazonosság miatt a nevet nem, de a könnyebb bizonyítás érdekében az ahhoz való jogosultságot, a szerzőtől való leszármazást és az évszámot változtatta meg. Annak érdekében, hogy a javítások ne legyenek feltűnőek a főméltóságok kereszt- esetleg vezetéknéveit is meg kellett változtatni, a hamisított évszámhoz igazítva. Ez egyáltalán nem volt egyszerű feladat, mert az időpont akár csak öt évvel történő eltolása is a főméltóságok nagy részében változást idézhetett elő. Ebben az esetben az évszámban *millesimo sexcentesimo vigesimo primo* szerepel és a hamisító az egyházi és világi méltóságoknál is eszközölt változtatásokat. Az évszám

¹⁰⁸ HORVÁTH Sándor: i. m. 163-164. o.

¹⁰⁹ TÓTH István György: i. m. 49-52. o.

biztosan hamis, mert Rudolf király 1612-ben meghalt, ezért 1621-ben nem adományozhatott armálist. Az oklevélen szereplő Hethesi Pethe László nevű püspök nem létezett, Pethe Márton volt a szerémi püspök a megjelölt időben. Thurzó Szaniszló 1618-tól 1622-ig főpohárnokmester volt nem országbíró, ebből az is látható, hogy még a hamisítás is tartalmazhat helytelen adatokat.¹¹⁰

5.4 Érky család nemeslevele

A hamisított oklevelek között fellelhető, olyan is, amikor az armális tulajdonosát egyszerűen a hiúság vezérelte. Érky – levéltári forrás alapján Érki – Balázs II. Ulászlótól 1514-ben kapott armálist¹¹¹ ennek pontos okát az oklevél nem tartalmazza, arra azonban van a szövegben utalás, hogy a nemességszerző jobbágyból lett nemes. Az eredeti címereslevéllel azonos korban keletkezett hamisítás a jobbágyi származást volt hivatott eltussolni, a *nobilis* szó betoldásával. A hamisító a második sor első három szavát vakarta ki és ennek a helyére szorította vissza a *fideli nostro nobili* szavakat, a *tibi* szót pedig felvitte az első sor végére. A hamisítás nagyon precíz munka, a vakarás nem feltűnő csak az oklevél szövegéből derül ki, hogy hamisított, mert a nemtelenségre utaló egyéb szavakat elfelejtették vagy nem tudták módosítani.¹¹²

Az általam ismertetett esetek jól érzékeltetik, hogy milyen sokrétűek voltak a hamisítások. Voltak, akiket csak a lustaság vagy a hiúság motivált, mások pedig így akartak jogtalanul privilégiumokhoz jutni. Sokan estek abba a hibába, hogy ezt a bonyolult eljárást egyszerűbbnek vélték, mint amilyen valójában volt, így könnyen lelepleződtek, de még így is ritkán derült ki a hamisítás a hamis oklevelek számához képest.

¹¹⁰ HORVÁTH Sándor: i. m. 160-162. o.

¹¹¹ HU-MNL-OL-Q 500-DL 67515. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Érki Balázs adománylevele]

¹¹² ÁLDÁSY Antal: *A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának címereslevelei*. 1. kötet. Budapest, 1904. 26.o.

6 ÖSSZEGZÉS

Dolgozatomban többek között a nemesség történeti alakulásának, a nemességigazolás formáinak, illetve az armális hamisítás módjainak ismertetésére vállalkoztam.

A rendi kori Magyarországon a nemesség a rendi társadalmon belül elkülönült, jogilag magasabb rendű csoportot alkotott, függetlenséget és szuverenitást élvezett. Privilegiumaik birtokjogi helyzetükben, hivatalviselési és a törvényhozásban való szerepükben, illetve közteherviselési és adójogi kiváltságaikban nyilvánultak meg. Az őket megillető privilegiumokhoz mindvégig szerfelett ragaszkodtak. A XVII. században a nemesség létszáma rendkívüli mértékben megnőtt, ennek következtében a nemesi cím jogossága ellenőrizhetetlenné vált a nemesi jogok jogalap nélküli gyakorlása, illetve a vitatott módon szerzett nemesség miatt, ez vezetett a nemességvizsgálatok elrendeléséhez. A nemesség igazolása alapvetően a nemesi cím jogos használatának bizonyítása.

A bevezetőben megfogalmazott első kérdéssel kapcsolatban – áttekintve a nemességvizsgálatok történetét – konstatáltam, hogy a nemesség igazolására kezdetben a föld birtoklásával kapcsolatos érdekek szembenállása miatti perekben volt szükség. Később, a XVIII. században az államadósság csökkentése érdekében az uralkodók előírták a nemesség privilegiumainak revízióját. III. Károly uralkodása alatt a nemességigazolás általános nemesi vizsgálatokkal történt. Adóalap növelés céljából került sor átfogó nemesi összeírásokra, amely ellen a nemesség panasszal élt: „*Milyen jó, hogy nem adózok: ... Én magyar nemes vagyok!*”¹¹³ – fogalmazott Petőfi közel száz évvel később. Mária Terézia a mentességet követelő nemeseket nemességüket igazoló, illetve a nemességszerző őstől való leszármazást bizonyító irataik benyújtására kötelezte. A királynő 1774-ben új eljárást, a nemességigazoló per lefolytatását rendelte el. A perbeli bizonyítás két módon történhetett, gyökeres próbával, vagy a nemesség gyakorlatának igazolásával.

A második kérdéssel kapcsolatban megállapítottam, hogy mivel a nemesi cím számos kiváltsággal járt együtt, ezért sokan próbálkoztak oklevél-hamisítással. A nemességvizsgálatok bevezetésével többen is érdekeltté váltak – amennyiben nem állt rendelkezésükre eredeti dokumentum – hamisítás útján a szükséges okiratok beszerzésében. Dolgozatomban az armális hamisítások fajtáit mutattam be főként levéltári forrásokban fennmaradt példákon keresztül.

¹¹³ PETŐFI Sándor: *A magyar nemes*. In: Petőfi Sándor összes költeménye, Debrecen, Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., 2008.

Bizonyos tehát, hogy a magyar nemesség adómentessége a maga nemében egyedi, az ezt az előjogot biztosító cím megkérdőjelezése, illetve az ezt bizonyító nemességigazolás kardinális kérdés volt, főként a XVIII. században.

IRODALOMJEGYZÉK

Levéltári források:

1. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Királyi könyvek, 71. könyv, 335-337. o.]
2. HU-MNL-OL-E 148-a-Fasc. 1887. – No. 64. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Eztery György nemesség megújító adománylevele]
3. HU-MNL-OL-Q 500-DL 50252 [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Gellyei Antal étekfogó egregius címereslevele]
4. HU-MNL-OL-Q 500-DL 67515. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Érki Balázs adománylevele]
5. HU-MNL-OL-R 64-1.-253. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Jakos Péter adománylevele]
6. HU-MNL-OL-R 64-1.-761. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Hegedüs család adománylevele]
7. HU-MNL-OL-R 64-1.-939. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Nagy Sebestyén adománylevele]
8. HU-MNL-PML-XII.1.c.-5 [Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára, mezőszegedi Buzgány Mihály hajdú hadnagy magyar és erdélyi nemesség címer]

Jogforrások:

1. 1351. évi törvénycikk 11. §.
2. 1492. II. Ulászló Első Decretuma 63. cikkely 7. §
3. 1751. évi XIX. tc.
4. 1848. évi III. tc. 7. §
5. 1879. évi XL. tc. 45. §
6. 1947. évi IV. tv.

Szakirodalom:

1. *A rendi állam kialakulása.* In. Erdélyi magyar adatbank 470. o. Elérhető: https://adatbank.ro/html/alcim_pdf9257.pdf (Letöltés dátuma: 2024. 03. 26.)
2. Áldásy Antal: *A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának címereslevelei.* 1. kötet. Budapest, 1904, 26.o.
3. Ányos Lajos: *Általános tudnivalók a nemességigazoláshoz.* Turul: A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye, 1936/3-4.

4. Avar Anton: *Az Országos Levéltár címereslevél-gyűjteményének feldolgozása és digitalizálása (2011-2014)*. In. Levéltári közlemények, 85. 2014, 68. o.; 71. o.; 252-254. o.
5. *Az Aranybulla története*. Elérhető: <https://aranybulla800.parlament.hu/> (Letöltés dátuma: 2024. 03. 09)
6. Ballabás Dániel: *A magyar nemesség társadalmi tagolódása (16-20. század)*. In. *Genealógia 2., Társadom és genealógia*, Budapest, Főváros Levéltára, 2013, 11. o.; 16. o.; 32. o., 33-34. o.
7. Benke Tamás: *A Benke-család története*. Elérhető: file:///C:/Users/eszti/Downloads/Benke-csaladtortenet_2.1_WEB.pdf (Letöltés dátuma: 2024. 03. 22.) 12. o.
8. Czövek István: *Magyar hazai polgári magános törvényről írt tanítások – Első könyv: A' Személyekről*. Pest, 1822.
9. Csoma József: *Abauj-Torna Vármegye Nemes Családjai*. Kassa, Forster, Wesselényi és társai könyvnyomdája, 1897. 73. o.
10. Dobszay Tamás: *Szabad nemzet szabad hazában*. In. Tanulmányok a polgári átalakulás és a nemzeti modernizáció kérdéseiről Erdődy Gábor 70. születésnapjára. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2021, 228. o.
11. Dümmert Dezső: *Mária Terézia és a magyar nemesség*. In. Külön lenyomat az irodalom és felvilágosodás. Szerkesztette: Szauder József, Tarnai Andor, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1974, 391. o. 397. o.
12. *Élő nemesség, A nemes családok szakközlönye*. 1900, 1. évf., 3. szám, 35-36. o.; 149. o.
13. Fényes Elek: *Magyarország statistikája II*. Budapest, 1843, 77. o.
14. Fodor László: *Sebők Gergely nemeslevele 1611-ből*. Debreceni Jogi Műhely, 2008, 5. évf. 4. szám
15. Fodor László: *Sebők Gergely nemeslevele 1611-ből*. Debreceni jogi műhely, 2008, 5. évf. 4. szám 1-11. o.
16. Fónagy Zoltán: *Magyarország társadalma 1848-ban*. In. A természettudósok, a mérnökök, orvosok az 1848-49-es forradalom és szabadságharcban. Budapest, 1999, 9-13.o.
17. Galambosi Péter: *A szepesi tízlándzsás nemesség története a 13-14. században*. Történelem szemle, 2022, 156. évf. 2. szám, 286-287. o.

18. Gerő József: *A magyar királyi belügyminiszter által igazolt nemesek 1876-1937.* Budapest, Kovács-Szegedy Nyomda, 1938, 10. o., 18. o.
19. Herpay Gábor: *Nemes családok Hajdúvármegyében.* Debrecen sz. kir. város és a Tiszántúli Református Egyházkerület Könyvnyomda-Vállalata, 1926, 26-27. o.
20. Homoki-Nagy Mária: *Magánjogi intézmények az Aranybullában.* In: Jogi Kultúránk Öröksége. Budapest, Ferenc Mádl Institute of Comparative Law Kiadó, 2022, 87-88. o.
21. Horváth Attila: *Az alkotmányosság védőbástyája - A nemesi vármegye.* Rubicon 2018, 29. évf. 3-4. szám 10. o.
22. Horváth Sándor: *Czímer levél-hamisítások és hamisítók* In: Nagy Iván Családtörténeti értesítő Szerkesztette: Dr. Komáromy András és Pettkó Nagy Béla Budapest, 1901, 160. o., 162. o. 158-160. o. 160-162. o., 163-164. o. 161-162. o.
23. Illésy János: *Az 1754-55. évi országos nemesi összeírás.* Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, 1902, 2-3. o.
24. Kávássy Sándor: *A magyar nemesség kialakulása.* Századok, 1980, 8. évf. 2. szám, 50-57. o.
25. Kempelen Béla: *A nemesség – Útmutató az összes nemességi ügyekben – Genealogiai és heraldikai kézikönyv.* Budapest, Benkő Gyula könyvkereskedése, 1907, 37-40. o., 44. o., 51.o.
26. Kitionich János: *Directio Methodica processus iudiciarii iuris consuetudinarii, incluyii Regni Hungarie per m. Joannem Kithonich de Koztanicza, artium liberalium et philosophiae magistrum, cusarum regalium directorem et sacrae regni Hungariae coronae fiscalem.* Elérhető: <https://digitalia.lib.pte.hu/hu/kitionich-janos-directio-methodica-processvs-ivdiciarii-ivris-consuetudinarii-1650-2084#page/2/mode/1up> (Letöltés dátuma: 2024.03.16.)
27. Kóta Péter: *„Ebül szerzett kutyabőr” avagy címerlevél-hamisítások a XVIII. században* In: Büntettek és bűnperek Vas megyében m. XVI-XX. században, Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/VASM_Lf_06/?pg=311&layout=s&query=eb%C3%BCl (Letöltés dátuma: 2024. 03. 15) 313-315. o.
28. Kovács Dániel László: *Nemességvitatás mint a lejárátás eszköze Somogyi Ferenc szigetvári főszolgabíró nemességbizonyítási ügye az 1810-es évekből.* In: Grastyán-füzetek. Pécs, PTE. Grastyán Endre Szakkolégium, 2022, 70-72. o.

29. Kovács-VERES Tamás Gergely: *Nemességigazolás Nyitra vármegyében 1754-1755-ben*. Levéltári szemle, 2021, 71. évf. 4. szám 16-17.o.
30. Köblös Zoltán: *Nemességigazoló perek*. In. Genealógiai füzetek, 1905, 77-78. o.
31. Kőszeghi Sándor: *Nemesi Családok Pestvármegyében*. Budapest, Hungaria könyvnyomda, 1899, 78. o.
32. László Balázs: *A királyi jog mechanizmusai az Árpád-korban*. (PhD dolgozat) Pécsi Tudomány Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2023, Pécs, 63. o. Elérhető: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/34633/laszlo-balazs-phd-2023.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Letöltés dátuma: 2024. 03. 09.)
33. Lichtneckert András: *A nőnemesek – Egy tévhit nyomában – Balatonfüred és vidékének társadalma*. Füredi História, 2008, 8. évf. 2. szám
34. Marcziányi György Lovag: *Nemesség – Kézi könyv nemesi ügyekben*, Budapest, Franklin Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, 1886, 24. o.; 35-36. o
35. Megyeri-Pálffy Zoltán: *Név és jog – A névviselés jogi szabályozásának fejlődéstörténete Magyarországon*. (PhD dolgozat) Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2011, 22.-24. o. Elérhető: <https://docplayer.hu/12093142-Doktori-phd-ertekezes-megyeri-palffy-zoltan.html> (Letöltés dátuma: 2024. 03. 10.)
36. Nagy Iván: *Magyarország családai. 50. Milleji Salamon* In. Nagy Iván családtörténeti értesítő Czimerekkel és leszármazási táblákkal Második kötet 1900-ik évi folyam
37. Nagy János: *Rendi ellenzék és kormánypárt az 1751. évi országgyűlésen*. In. Disszertációk Budapest Fővárosi Levéltárából, Budapest, Miksa Sándor Egyesület, 2020, 406-409. o.
38. *Nagy Lajos király kihirdeti az ősiség törvényét – 1351. december 11.* Elérhető: https://konyvtar.parlament.hu/archiv/-/asset_publisher/OTYxpZQhAHFt/content/nagy-lajos-kir%C3%A1ly-kihirdeti-az-%C5%91sis%C3%A9g-t%C3%B6rv%C3%A9ny%C3%A9t-1351.-december-11. (Letöltés dátuma: 2024. 03. 17.)
39. Németh Tibor: *Családtörténetek - Családokról családoknak*. Elérhető: <https://csaladtortenetek.webnode.hu/nemessegi-vizsgalatok/> (Letöltés dátuma: 2024. 03. 16.)
40. Ölyvedi Vad Imre: *Nemességi könyv*. Szeged, Koroknay Nyomda, 1930, 15. o., 207-208. o.

41. Pálffy Géza: *Szent István Birodalma a Habsburgok Közép-Európai államában - A magyar Királyság a 16. századi Habsburg Monarchiában.* (PhD. dolgozat) Elérhető: https://real-d.mtak.hu/319/1/Palffy_G.pdf (Letöltés dátuma: 2024.03.29.) 265. o., 269. o., 117. o.
42. Petőfi Sándor: *A magyar nemes* In. Petőfi Sándor összes költeménye, Debrecen, Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., 2008.
43. Polner Ödön: *Az 1848. évi törvények.* Diké: A Márkus Dezső összehasonlító jogtörténeti kutatócsoport folyóirata. 2023, 7. évf. 1. szám.
44. Rihmer Aurél: *A magyar nemesi rend történetének rövid és nem teljességre törekvő áttekintése.* In. Acta Historica Hungarica Turiciensia. 39. évf. 1. szám, 280-281. o., 228. o.
45. Simon János: *Nemesi iratok és címeres pecsétek, Nógrád vármegye levéltárában (1600 nemes család betűsoros névjegyzéke).* Balassagyarmat, Kondor Sándor Nyomda, 1911, 7- 8. o.
46. Sneider Miklós: *Vas vármegye 1726/27. évi nemességvizsgálata Horváth Kálmán bevezetőjével.* Szombathely, Rónay Frigyes Könyvnyomda, 1940, 3-4. o.
47. Szabó Dezső: *Adalékok a királyi könyvek történetéhez.* Turul: A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye, 1906-2, 86-87. o.
48. Szabó István: *A jobbágy megnemesítése.* Turul: A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye, 1941-1/2.
49. Szakály Ferenc: *A magyar nemesség a török hódoltságban.* Századok, 1992, 126. évf. 5-6. szám 562-633. o.
50. Szálkai Tamás: *Armálisok és armalisták a kora újkori Biharban.* Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola 26. o., 162. o. 164. o. Elérhető: <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/f15ddc49-a3ff-47cc-8d53-1cd1755198dd/content> (Letöltés dátuma: 2024. 03. 10.)
51. Szálkai Tamás: *Iratok és armalisták műveltség és mentalitás a bihari nemességigazolások dokumentumaiban.* Hajdú Bihari Levéltári Füzetek 1. Debrecen, 2010, 61. évf. 4. szám.
52. Szendiné Orvos Erzsébet: *A Kálmánchey család története.* Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve, Debrecen, 2009, 31. szám, 46. o.
53. Tóth István György: *Karddal szerzett és piacon vett armálisok: A végváriak útjai a nemességbe a 18. század elején.* In. A végvárak és végváriak sorsa (1699-1723)

- Szerkesztette: Petercsek Tivadar és Pető Ernő, Eger, Studia Agrientia, 1991, 48.-52. o.
54. Tóth Péter: *Nógrád vármegye nemesi közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1652-1656 - Adatok források és tanulmányok a Nógrád megyei levéltárból* 29. Salgótarján, Nógrád Megyei Levéltár, 2001, 27. o.
 55. Tringli István: *A nemesi kiváltságok és az aranybulla*. In. *Andreae II. regis hungariae decretum anni Hungariae 1222 bulla aurea roboratum*, Szerkesztette: Mayer Gyula, Szovák Kornél, Rácz György, Budapest, Pytheas Kiadó és Könyvmanufaktúra, 2022, 208-213. o.
 56. Tüdős S. Kinga: „Kinek jó levele nem volna.” *Adalékok a fejedelemségkori székelyföldi jobbágyság címereslevelei történetéhez*. In. Csíki Székely Múzeum Évkönyve 10. Szerkesztette: Salló Szilárd, Csíkszereda, 2014, 254. o.
 57. Varga János: *A királyi szerviens Levéltári közlemények*. 2006, 77. évf. 3. szám 1-103. o.
 58. Varjú Elemér: *Czímertani és sphragistikai emlékek az ezredéves országos kiállításon*. Turul: A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye, 1896-4, 151-152. o.
 59. Werbőczy István: *Tripartitum*, Elérhető: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=51400001.TVJ&searchUrl=/ez> (Letöltés dátuma: 2024. 03. 16)
 60. Zrínyi Miklós: *Ne bánts a magyart - Az török áfium ellen való orvosság, avagy Az töröknek magyarral való békessége ellen való antidotum*.
 61. Zsoldos Attila: *Az 1267. évi dekrétum és politikatörténeti háttere (IV. Béla és Ifjabb István király viszályának utolsó fejezete)*. Századok, 2007, 141. évf. 4. szám 803-842. o.
 62. Zsoldos Attila: *Az Aranybulla útja a történeti mitológiában*. Pontes, 2022, 13-32. o.